

printing-houses. Chosen poetical texts, depending of date of publication, are divided into three main periods of Ukrainian heraldic poetry development: 1) birth period (end of 16th – beginning of 17th century); 2) period of high development (middle of 17th century); 3) period of diminishment (end of 17th century – first part of 18th century). Some part of heraldic poetry samples, found in VNLU copies, was not mentioned in bibliography and modern publications. Collected texts are valuable material for making printed anthologies and electronic resources for presentation of Ukrainian heraldic poetry first-prints for the wide range of readers.

Keywords: heraldic poetry, Cyrillic editions of 16th–18th century, old-printed editions, funds of VNLU.

Стаття надійшла до редакції 20.06.2017 р.

УДК 002:098:655.11(492)"17"0

Олександра Недашківська,

аспірант, молодш. наук. співробітник

Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

**ДОСЛІДЖЕННЯ ЕЛЬЗЕВІРІВ –
ВИДАНЬ ГОЛЛАНДСЬКОЇ ФІРМИ XVII ст.:
ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

У статті подається короткий огляд основних праць, присвячених історії, генеалогії, видавничій діяльності династії голландських книгодрукарів XVII ст. – Ельзевірів. Зроблено спробу проаналізувати їх, дати характеристику сучасному станові цієї проблематики та визначити подальші перспективи в дослідженні спадщини Ельзевірів в Україні.

Ключові слова: Ельзевіри, ельзевірівські видання, історія книги, книжкові колекції, бібліографічні каталоги.

Діяльність голландських друкарів Ельзевірів тривала понад століття, з 1580 по 1712 рр. Своїм успіхом вони зобов'язані тому, що зробили книгу доступною широким колам освіченого суспільства, зробивши її відносно дешевою, менш громіздкою, практичною у використанні, і, незважаючи на невисоку ціну, з вишуканим оформленням та охайним шрифтом. Не дивно, що ще у XVII ст. видання Ельзевірів викликали неабияку зацікавленість з боку бібліофілів і стали об'єктом активного збирання та колекціонування, що у подальшому призвело до їх поглибленого дослідження.

Мета цієї статті – проаналізувати бібліографічні та наукові доробки, присвячені цій тематиці, а також розглянути сучасний стан дослідження проблематики та перспективи подальшого вивчення питання.

Однією з перших робіт, що безпосередньо стосувалась видавничої діяльності Ельзевірів, став бібліографічний каталог «Essai bibliographique sur les editions des Elzevirs», виданий у Парижі 1822 р. представником не менш відомої французької династії книговидавців та книготорговців – Фірменом Дідо [21]. Над виданням працювали ще троє його колег, серед яких і А. А. Ренуар, автор вагомого дослідження історії родовету та видавничої спадщини італійської династії книгодрукарів Альдів [34].

На початку каталогу автори розмістили коротку, проте змістовну біографічну замітку «Notice sur les Elzevirs» про членів родини Ельзевірів, причетних до книгодрукування. Також вона містить генеалогічну таблицю типографів Лейдену, Гааги, Утрехту та Амстердаму, які працювали там з 1592 по 1681 р. Бібліографічну ж частину поділили на 6 частин, де у першій подали видання форматом 12°, у другій – збірки праць одного автора чи схожої тематики, у третій – політичні, релігійні та історичні праці, у четвертій – видання формату 16° та 32°, у п'ятій – видання решти форматів та у шостій, заключній частині – книги східними мовами. До кожного з представлених описів видань автори залишили власні примітки, у яких вказували на рідкісність та цінність конкретного видання (у деяких випадках навіть вказано ціни). Варто зазначити, що у каталог також увійшло багато видань, що не мають вихідних даних чи вказані інші видавці (наприклад, Antoine Michel, Jacques le Jeune, Jean de Ravensteyn, Pierre de la Vallee, Pierre Marteau тощо), проте, на думку авторів, вони все ж належать до спадщини Ельзевірів. Деколи дійти таких висновків їм допомагала праця їх співвітчизника, бібліографа та книготорговця Ж.-Ш. Брюне «Manuel du libraire et de l'amateur de livres» 1810 р. [17].

«Essai bibliographique sur les editions des Elzevirs» стала однією із перших значних науково-бібліографічних праць, що дала загальну характеристику видавничій діяльності Ельзевірів та їхнім виданням зокрема.

Наступним вартим уваги дослідженням внеску династії Ельзевірів в історію книгодрукування став нарис 1841 р. голландського книготорговця Дж. Джейкоба «Bonaventuur en Abraham Elzevier, kleine letterkundige bijdrage», який у загальних рисах висвітлив спільну діяльність Бонавентури та Абрагама Ельзевірів та дав короткий перелік назв видань, випущених ними [25]. Ця історико-бібліографічна розвідка стала вшануванням пам'яті роботи визначних типографів Лейденського університету, плідна співпраця яких призвела до значного поштовху та розквіту західноєвропейської науки.

1845 р. в Утрехті один з нащадків родини Ельзевірів Й. Раммельман-Ельзевір видав невелику за обсягом працю «Uitkomsten van een onderzoek omtrent de Elseviers, meer bepaaldelijk met opzigt tot derzelver genealogie: een noodige voorarbeid tot de geschiedenis der Elseviersche drukpers» [33]. Ця книга містить короткі біографічні та генеалогічні відомості членів династії голландських друкарів, що безпосередньо брали участь у створенні та розбудові потужного видавничого бізнесу на території Нідерландів та поза її межами. Через кілька років її доповнили А. де Рем [35] та Ч. Пітерс [29; 30].

Щодо останнього, то його праця витримала кілька редакцій та багато разів перевидавалась. У цій фундаментальній праці під назвою «Annales de l'imprimerie des Elsevier», про роботу над якою автор писав ще 1843 р. у своїх нарисах «Analyse des materiaux les plus utiles pour des futures Annales de l'imprimerie des Elsevier» [31], Ч. Пітерс зробив спробу систематизувати знання про всі аспекти життя та діяльності Ельзевірів у єдину синтезовану працю.

Видання Ельзевірів цікавили не лише бібліографів та бібліофілів, а й цілі інституції. Про це свідчать відповідні каталоги колекцій ельзевірів, що зберігалися в Імператорській бібліотеці Санкт-Петербургу (нині – Російська національна бібліотека) та Імператорського університету Варшави (нині – Варшавський університет).

Серед таких доробків – праця К. Волтера «Les Elzevir de la Bibliotheque Imperiale publique de St.-Petersbourg» [26] з переліком ельзевірівських видань з фондів цієї бібліотеки та з бібліографічними посиланнями на каталог Ч. Пітерса (всього 867 позицій назв видань). Цього ж року вийшов ще один каталог, укладений К. Волтером на основі видань Ельзевірів з Імператорської бібліотеки, під назвою «Catalogue méthodique des dissertations ou thèses académiques imprimées par les Elzevir de 1616 a 1712» [38], де автор зосередив увагу на дисертаціях та тезах західноєвропейських інтелектуалів, виданих у типографії Лейденського університету. Робота складається з трьох частин та додатків, де за тематикою (юриспруденція, історія, медицина, теологія, філософія) в алфавітному порядку розміщено 932 позиції назв дисертацій (та ще 147 позицій у додатках), виданих за період від 1616 до 1712 рр., коли члени родини Ельзевірів були типографами Лейденського університету, а саме: Ісаак Ельзевір (1616–1626), Бонавентура та Абрагам Ельзевіри (1626–1652), Йоган Ельзевір та Даніель Ельзевіри (1652–1654), Йоган Ельзевір самостійно (1655–1661), вдова та нащадки Йогана Ельзевіра (1661–1681), Абрагам II Ельзевір (1681–1712).

1874 р., подібно до попередніх двох каталогів, у Варшаві було видано роботу С. Сенницького «Les Elzevir de la Bibliotheque de l'Universite Imperiale de Varsovie» [36].

Дослідники видавничої спадщини Ельзевірів також вели наукові розвідки, присвячені окремим видам їхніх видань. Так, за іншим принципом уклав свій каталог видань Ш. Моттле, присвятивши цю працю лише великоформатним виданням (2°, 4° та 8°). Його бібліографічний каталог «Catalogue d'une collection très-considerable de livres imprimés par les

Elzevirs de formats in-f°, in-4° et in-8°» [27] містить 334 позиції назв видань разом із додатком.

А 1879 р. Моріс Делестр видав каталог ельзевірівських видань з колекції французького полковника Дж. де Лагонді під назвою «Catalogue des livres imprimés par les Elsevier» [20]. У загальний перелік, окрім ельзевірів, увійшли видання й інших відомих голландських книгодрукарів: Абрагама Вольфганга, Яна Янсона та ін. Таке рішення, швидше за все, пояснюється схожістю певних видань з ельзевірівськими друками, здебільшого, форматом 12° та 24° та художнім оформленням.

Неможливо оминати увагою монументальну працю бельгійського вченого А. Вілемса «Les Elsevier: histoire et annales typographiques» 1880 р. [39], де автор звів усі відомості про Ельзевірів в одну ґрунтовну працю, детально описав виявлені видання і кожне з них прокоментував. Тут є розділи, присвячені родинній історії Ельзевірів, їх видавничій діяльності у Лейдені, Амстердамі, Гаазі, Утрехті, Копенгагені. Окрему увагу приділено шрифтам, художньому оформленню книг, друкарським маркам, паперу, форматам, ельзевірам з відсутніми та фіктивними вихідними даними. Бібліографічну частину поділено за видавничими осередками (Лейден, Гаага, Амстердам, Утрехт) та у хронологічному порядку за членами родини, які у відповідний період очолювали родинний бізнес.

Важливим додатком є третя частина наукового доробку А. Вілемса під назвою «Annexes de la collection Elzevirienne». До ельзевірівських видань автор за певними ознаками (художнє оформлення, відповідний формат, перевидання Ельзевірівських друків, викуп Ельзевірами прав на певні видання у інших голландських друкарів) зараховує видання, надруковані на території Нідерландів та Бельгії (у Брюсселі), а також додає список псевдоельзевірів – видавничих підробок.

Всього у каталозі 2186 позицій назв видань, з яких: № 1–1608 – видання ельзевірів, № 1609–1960 – видання, що вийшли друком у Нідерландах, № 1961–2115 – у Брюсселі, а № 2116–2186 – псевдоельзевіри.

Ця книга двічі була доповнена шведським дослідником Г. Бергманом [15] у працях «Etudes sur la bibliographie Elzevirienne, bastes sur l'ouvrage Les Elsevier de M. Alphonse Willems» (1885 р.) та «Nouvelles etudes sur la bibliographie Elzevirienne» (1897 р.), проте і досі не втратила своєї актуальності і є чи не настільною для кожного вченого, що займається дослідженням видавничої спадщини Ельзевірів [16].

Серед перших ґрунтовних англомовних праць, присвячених друкам

Ельзевірів, варто назвати єдинбурзьке видання 1888 р. Е. Голдсмідта «Bibliotheca curiosa: a complete catalogue of all the publications of the Elsevier Presses», що складається з трьох частин [22]. Безперечно, воно відіграло свою роль у подальшому вивченні питання не лише бельгійськими та французькими вченими, а і їхніми колегами з Великої Британії та США.

Не менш важливим у використанні при науковому опрацюванні видань Ельзевірів постає бібліографічний каталог Е. Рахіра «Catalogue d'une collection unique de volumes imprimés par les Elsevier et divers typographes Hollandais du XVIIe siècle», що вийшов друком 1896 р. [32]. Цю працю, як і роботу А. Вілемса, не можна розцінювати лише як проміжний каталог у вивченні ельзевірівських друків, адже окрім бібліографічних описів видань (всього 3464 назв) та приміток автора до кожного з них вона також містить цінний додаток із зображенням різноманітних варіантів заставок, кінцівок та друкарських марок, які коли-небудь використовували Ельзевіри. Цей додаток доцільно використовувати при спробі розрізнити ельзевіри та псевдоельзевіри за художнім оформленням.

1927 р. вийшов друком ще один англомовний каталог «The Elsevier Press» Г. Б. Копінджера [18]. Загалом це бібліографічний список ельзевірівської видавничої продукції, виданої у Лейдені, Амстердамі, Гаазі та Утрехті, з посиланнями на ґрунтовні бібліографічні праці А. Вілемса, Г. Бергмана, Е. Рахіра тощо, розміщених за алфавітом. Всього у каталозі нараховується 5300 позицій разом з варіантами видань, де у такому випадку автор дає короткі характеристики відмінностей між ними.

Значний вклад у дослідження діяльності Ельзевірів вніс американський вчений Д. В. Дейвіс. У своїй роботі «The world of the Elseviers, 1580–1712» [19] він уперше зробив спробу дослідити питання розквіту та занепаду фірми з точки зору політичних, соціальних та економічних обставин, а також активного наукового руху у Нідерландах того часу. Він зазначає, що Ельзевіри процвітали, коли Нідерланди були могутньою державою з міцними торгівельними зв'язками, а західноєвропейська наука сконцентрувалась і об'єдналась під керівництвом таких визначних вчених, як Йозеф Скалігер, Клод де Сомез та Даніель Хейнсій. Як результат, із ослабленням могутності країни почала занепадати і фірма Ельзевірів. Автор також звертає увагу на міжособистісні зв'язки друкарів із науковцями, професорами Лейденського університету, професійними колегами та конкурентами. Він дав оцінку п'ятнадцятьом членам родини Ельзевірів,

які активно займалися книжковим бізнесом, а також п'ятьом центрам книгодрукування, якими вони керували. З одного боку, Д. В. Дейвіс висвітлює діяльність фірми з точки зору комерції та промислового виробництва, а з іншого – літератури та науки у їх широкому розумінні.

Окремим блоком виділимо каталоги бібліографа С. Соколова «Каталог Ельзевірів бібліотеки Імператорського Московського та Румянцевського музею» (1915 р.) та колекціонера М. Бірукова «Ельзевіри бібліотеки М. М. Бірукова» (1917 р.) [6; 2]. Як зазначає М. Біруков, колекція якого головним чином збиралася протягом 1897–1906 рр., з кожним роком за кордоном все рідше можна було купити ельзевірівську продукцію, особливо видання, що збереглися у хорошому стані, і однією з причин він називає масову закупівлю цінних старовинних книг до США [2, с. 8–9].

Єдиною російськомовною монографією, присвяченою діяльності Ельзевірів, є науково-популярна книга В. Аронова «Ельзевіри» [1]. Вона розрахована на широкий загал. Як зазначає сам автор, завдання цієї книги полягає в ознайомленні читачів з найбільш важливими фактами, що відносяться до тогочасного етапу розвитку мистецтва книги. Окрім розділів, присвячених загальновідомим даним про роботу ельзевірівської типографії, В. Аронов детальніше спиняється на таких питаннях, як реформування шрифту видань Х. ван Дейком, елементам художнього оформлення (друкарські марки, заставки, кінцівки, гравюри) та книжковому дизайну.

Інтерес до вивчення видавничої спадщини Ельзевірів не згасає й сьогодні. Не припиняються дослідження у галузі історії книги голландськими вченими, про що свідчать наукові публікації, присвячені цьому періоду, П. Хофгійзера, А. Вролійка, К. ван Омена та ін. [23; 24; 37; 28].

Велику роль у збереженні та популяризації свого національного надбання відіграє діяльність сучасної видавничої компанії Elsevier, яку було створено 1880 р. Вона взяла не лише ім'я своїх прославлених попередників та їхню друкарську марку – «Non solus» як логотип компанії, а й поклала на себе відповідальність за збирання, збереження та поширення наукових знань у галузі «ельзевірознавства». До заслуг цього видавничого холдингу з наукової та медичної літератури належить створення електронного ресурсу «The Elsevier heritage collection catalogue» (<http://www.elsevierheritagecollection.org/>) – онлайн-ового каталогу колекції більш ніж 1000 найменувань оригінальних ельзевірівських видань. Зокрема, професор П. Хофгійзер та К. ван Омен мають безпосереднє відношення до координування та розвитку цього проекту.

Сучасні українські дослідники книги присвятили багато ґрунтовних праць вивченню різноманітних теоретичних та науково-практичних проблем дослідження історико-культурних фондів бібліотек та книжкових колекцій. Це, наприклад, такі як: «Книжкове зібрання роду польських магнатів Яблоновських у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» [4] та «Рукописне та книжкове зібрання баронів Шодуарів у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» С. Булатової (остання у співавторстві з Є. Біленьким) [3], «Бібліотека Імператорського університету Св. Володимира: з історії комплектування (1834–1927 рр.)» Т. Мяскової [11], «Родові бібліотеки Правобережної України XVIII століття (Вишневецьких-Мнішеків, Потоцьких, Мікошевських): історична доля та сучасний стан» І. Ціборовської-Римарович [13], «Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) у бібліотечних фондах» Ковальчук Г. [7] та багато інших. Варто також згадати кілька окремих статей та заміток, присвячених безпосередньо виданням Ельзевірів, Молодчикова О. «Ельзевіри» та його ж «Відділ рідкісної книги Центральної наукової бібліотеки АН Української УРСР» [9; 10], Грановського Б. «Київська колекція «Ельзевірів» [5], Стрельнікової Л. «Тульчинські ельзевіри» [12], Шамрай М. «Ельзевіри» [14], Курганової О. «Ідентифікатор «фінгерпринт» як елемент бібліографічного опису колекції Ельзевірів в електронному каталозі відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ» [8] тощо. Проте дотепер в Україні немає жодної синтетичної праці, присвяченої видавничій спадщині Ельзевірів, усі акценти на цій проблематиці є лише фрагментарними та поодинокими.

Незважаючи на це, тематика містить у собі великий потенціал, адже видання Ельзевірів зберігаються у книгозбірнях Києва, Львова, Одеси, Харкова, Ніжина, Чернівців тощо. У відділі стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України ім. Вернадського проводиться робота з наукового опрацювання видань колекції Ельзевірів, досліджуються особливості окремих примірників.

Така багата джерельна база є неабияким підґрунтям для створення наукових каталогів і проведення на її основі теоретичних та практичних історико-книгознавчих досліджень. До того ж вона сприяє встановленню зв'язків між науковцями та науковими інституціями у всеукраїнських масштабах, а у майбутньому може стати підставою для активної співпраці і на міжнародному рівні.

Відсутність ґрунтовної праці з дослідження видань славнозвісної фірми

Ельзевірів на теренах України дає підстави науковцям для поглибленого вивчення питання та відкриває широкі перспективи у подальшій роботі з «українськими ельзевірами».

Список використаних джерел

1. *Аронов В.* Эльзевиры / В. Аронов. – Москва : Книга, 1975. – 111, [4] с.
2. *Бируков Н. Н.* Эльзевиры библиотеки Н. Н. Бирукова в Москве : к предисловию приобщены статьи о главнейших характерных свойствах, особенностях и содержании эльзевировской библиотеки и эльзевировских изданиях, относящихся к отделе Rossica и Polonica (с их полным списком и описанием) / Н. Н. Бируков. – Москва, 1917. – 94 с.
3. *Біленький С. А.* Рукописне та книжкове зібрання баронів Шодуарів у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / С. А. Біленький, С. О. Булатові ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2011. – 251, [1] с.
4. *Булатова С. О.* Книжкове зібрання роду польських магнатів Яблоновських у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / С. О. Булатові ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2006. – 332, [1] с.
5. *Грановський Б.* Київська колекція «Ельзевірів» / Б. Грановський // Культура і життя. – Київ, 1988. – 8 травня. – № 9. – С. 6.
6. Каталог Эльзевиров библиотеки Императорского Московского и Румянцевского музея / сост. С. И. Соколов. – Москва, 1915. – IX, 218, [1], XVI с., [7] л. ил.
7. *Ковальчук Г. І.* Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах / Г. І. Ковальчук ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т укр. книги. – Київ : НБУВ, 2004. – 642, [1] с.
8. *Курганова О. Ю.* Ідентифікатор «фінгерпринт» як елемент бібліографічного опису колекції Ельзевірів в електронному каталозі відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ / Курганова О. Ю. // Бібліотечний вісник. – 2015. – № 2 (226). – С. 14–18.
9. *Молодчиков О. В.* Эльзевиры / Молодчиков О. В. // Друг читача. – Київ, 1965. – 28 серпня. – № 35. – С. 7.
10. *Молодчиков А. В.* Отдел редкой книги Центральной научной библиотеки АН Украинской ССР // Библиотечно-библиографическая информация библиотек Академии наук СССР и Академий наук союзных республик. – Москва, 1966. – № 2 (60). – С. 25–46.
11. *Мяскова Т.* Бібліотека Імператорського університету Св. Володимира: з історії комплектування (1834–1927 рр.) / Т. Мяскова ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2005. – 182, [1] с.
12. *Стрельнікова Л.* «Тульчинські ельзевіри» / Л. Стрельнікова // Книжник. – 1991. – № 5. – С. 29.

13. *Ціборовська-Римарович І.* Родові бібліотеки Правобережної України XVIII століття (Вишневецьких-Мнішеків, Потоцьких, Мікошевських) : історична доля та сучасний стан / І. Ціборовська-Римарович ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2006. – 394 с.

14. *Шамрай М. А.* Эльзевиры / М. А. Шамрай // Энциклопедія історії України : в 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. – Київ : Наукова думка. – Т. 3 : Е – Й. – 2005. – 658, [10] с.

15. *Berghman G.* Études sur la bibliographie Elzevirienne : basées sur l'ouvrage Les Elzevier de M. Alphonse Willems / par le dr. G. Berghman ; avec 470 figures reproduisant les vignettes, culs-de-lampe et lettres grises des Elzevier. – Stockholm : Impr. D'Ivar Haeggström, 1885. – [4], 76, [18] p.

16. *Berghman G.* Nouvelles Études sur la bibliographie Elzevirienne; supplément à l'ouvrage sur Les Elzevier de M. Alphonse Willems / par G. Berghman. – Stockholm : Impr. Iduns tryckeri aktiebolag, 1897. – XVII, 172 p.

17. *Brunet J.-Ch.* Manuel du libraire et de l'amateur de livres : un nouveau dictionnaire bibliographique : une table en forme de catalogue raisonné : en 3 vol. / par J.-Ch. Brunet. – Т. 1-3. – Paris : Brunet, Leblanc, 1810. – XVIII, 614, 4, 704, IX, 393 p.

18. *Copinger H. B.* The Elzevier Press : a handlist of the productions of the Elzevier presses at Leyden, Amsterdam, The Hague and Utrecht, with references to Willems, Berghman, Rahir and other bibliographers / by H. B. Copinger. – London : Grafton & Co., 1927. – 142 p.

19. *Davies D. W.* The World of the Elseviers, 1580–1712 / David W. Davies. – The Hague : Martinus Nijhoff, 1954. – VII, 159 p.

20. *Delestre M.* Catalogue des livres imprimés par les Elsevier, ou pouvant s'annexer à leur collection reliés par Trautz-Bauxonnet, Cuxin, Chambolle, Duru, Cape, Lortic composant le cabinet de feu M. le colonel comte de Lagondie, commandeur de la Legion d'honneur / par le ministre de m. Maurice Delestre, commissaire-priseur ; successeur de M. Delbergue-Cormont. – Paris : Adolphe Labitte, 1879. – 180, 21 p.

21. Essai bibliographique sur les éditions des Elzevirs : les plus précieuses et les plus recherchées, precede d'une Notice sur ces imprimeurs celebres / cet ouvrage se trouve chez Firmin Didot, imprimeur-libraire, Barrois aine, libraire, Merlin, libraire, Renouard, libraire. – A Paris : De l'imprimerie de Firmin Didot, imprimeur du Roi et de l'institut, rue Jacob, № 24, 1882. – 300, [4] p.

22. *Goldsmid E.* Bibliotheca curiosa: a complete catalogue of all the publications of the Elzevier Presses at Leyden, Amsterdam, The Hague and Utrecht with introduction, notes, and an Appendix containing a list of all works, whether forgeries or anonymous publications, generally attributed to these presses / by Edmund Goldsmid (Scot.) : in three volumes. – Т. 1–3. – Edinburgh : Privately printed, 1886–1888. – 126, 155, 84, [1] p.

23. *Hoftijzer P.* The Dutch Republic, centre of the European book trade in the 17th century / by Paul Hoftijzer. – Mode of access : <http://ieg-ego.eu/en/threads/backgrounds/>

the-book-market/paul-g-hoftijzer-the-dutch-republic-centre-of-the-european-book-trade-in-the-17th-century. – Date of apply: 05.03.2017.

24. *Hoftijzer P.* The last of the Elzevier collections? / by Paul Hoftijzer // *Quaerendo*. – Vol. 42, Iss. 3–4. – pp. 249–257.

25. *Jacob J. L. C.* Bonaventuur en Abraham Elzevier, kleine letterkundige bijdrage / door J. L. C. Jacob, boekhandelaar te's Hage. – Den Haag : Gedrukt bij J. Roering, 1841. – 32 p.

26. Les Elzevir de la Bibliotheque Imperiale publique de St.-Petersbourg. – St.-Petersbourg : Imprimerie de l'Academie Imperiale des Sciences, 1862. – 223 p.

27. *Motteley Ch.* Catalogue d'une collection très-considerable de livres imprimés par les Elzevirs de formats in-f°, in-4° et in-8°, recueillis par un bibliophile pendant ces vingt dernieres annees, en France et dans les Pays etrangers, accompagne de curi notes bibliographiques, et pouvant servir a l'étude de la bibliographie Elzevirienne / Ch. Motteley. – Paris : A la librairie de Panckoucke, 1848. – 43, [1] p.

28. *Ommen K. van.* Io. Grolerii et Amicorum: a stroll through Leiden's book history / text Kasper van Ommen. – Leiden : Leiden University Library, Scaliger Instituut, 2010. – 20 p.

29. *Pieters Ch.* Annales de l'imprimerie elsevirienne, ou Histoire de la famille et de ses editions / par Ch. Pieters. – A Gand : C. Annot-Braeckman, 1851. – 46, 420 p.

30. *Pieters Ch.* Annales de l'imprimerie des Elsevier, ou histoire de leur famille et de leurs editions / par Ch. Pieters. – 2d ed. – A Gand, 1858. – 502 p.

31. *Pieters Ch.* Analyse des materiaux les plus utiles, pour des futures Annales de l'imprimerie des Elsevier / par Ch. Pieters. – A Gand : Chez C. Annot-Braeckman, 1843. – VIII, 46, [5] p.

32. *Rahir E.* Catalogue d'une collection unique de volumes imprimés par les Elzevier et divers typographes Hollandais du XVIIe siècle / redige par E. Rahir. – Paris, 1896. – 491, [1] p.

33. *Rammelman Elsevier W. J. C.* Uitkomsten van een onderzoek omtrent de Elseviers, meer bepaaldelijk met opzigt tot derzelver genealogie: een noodige voorarbeid tot de geschiedenis der Elseviersche drukpers / door Jhr. W. J. C. Rammelman Elsevier. – Utrecht : Ter boekdrukkeris van N. van der Monde, 1845. – 54, 40 p.

34. *Renouard A. A.* Annales de l'imprimerie des Alde, ou Histoire des trois Manuce et de leurs editions / par Ant. Aug. Renouard. – 2d ed. – Paris, 1825. – 444 p.

35. *Reume A. de.* Recherches historiques, genealogiques, et bibliographiques sur les Elsevier / par A. de Reume, capitaine d'artillerie. – Bruxelles : Imprimerie de l Societe typographique Belge, 1847. – 119, [2] p.

36. *Siennicki S. J.* Les Elzevir de la Bibliotheque de l'Universite Imperiale de Varsovie / par Stanislas J. Siennicki. – Varsovie : Imprimerie du Journal Wiek (de Jean Noskowski), 1874. – 221, [24] p.

37. *Vrolijk A.* Arabic typography in the Netherlands : a brief introduction / by Arnoud Vrolijk // *TXT* : exploring the boundaries of the book. – Mode of access :

<http://www.txtleiden.org/2014/arabic-typography-in-the-netherlands>. – Date of apply : 27.04.2015.

38. *Walther Ch. Fr.* Catalogue méthodique des dissertations ou thèses académiques imprimées par les Elzevir de 1616 a 1712, recueillies pour la première fois dans la Bibliothèque Impériale publique à Saint-Petersbourg et décrites : supplément aux Annales de l'imprimerie des Elzevir, publiées par M. Charles Pieters / par le dr. Ch. Fr. Walther, bibliothécaire supérieur de ladite bibliothèque. – Bruxelles : F. Heussner, libraire-éditeur, 1864. – 107 p.

39. *Willems A.* Les Elzevier: histoire et annales typographiques / par Alphonse Willems. – Bruxelles : G.-A. Van Trigt, editeur [et. al.], 1880. – 607 p.

References

1. Aronov, V. (1975). *Jelzeviry* [The Elzeviers]. Moscow: Kniga, 1975 [in Russian].
2. Birukov, N. N. (1917). *Jelzeviry biblioteki N. N. Birukova v Moskve: k predisloviu priobshchenny stati o glavneishih harakternykh svoistvakh, osobennostiakh i sodержanii elzevirovskoi biblioteki i elzevirovskikh izdaniiah, otnosiashchikhsia k ot delam Rossica i Polonica (s ikh polnym spisikom i opisaniem)* [The Elzeviers of the Birukov library in Moscow: to the preface, articles on the main characteristic properties, features and contents of the Elzevir library and Elzevir publications relating to the divisions of Rossica and Polonica (with their full list and description)]. Moscow [in Russian].

3. Bilenkyi, Ye. A., Bulatova, S. O. (2011). *Rukopysne ta knyzhkove zibrannia baroniv Shoduariv u fondakh Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Manuscript and book collection of the Shoduary barons in funds of the Vernadsky National Library of Ukraine]. Kyiv [in Ukrainian].

4. Bulatova, S. O. (2006). *Knyzhkove zibrannia rodu polskykh mahnativ Yablonovskykh u fondakh Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Book collection of Polish magnates Yablonovsky in funds of the Vernadsky National Library of Ukraine]. Kyiv [in Ukrainian].

5. Hranovskyi, B. (1988). Kyivska kolektsiia «Elzeviriv» [The Elzeviers book collection of Kyiv]. *Kultura i zhyttia*, 9, p. 6. Kyiv [in Ukrainian].

6. Sokolov, S. I. (Comp.) (1915). *Katalog Jelzevirov biblioteki Imperatorskogo Moskovskogo i Rumiantsevskogo muzeia* [Catalogue of the Elzevirs of the library of the Imperial Moscow and Rumyantsev Museum]. Moscow [in Russian].

7. Kovalchuk, H. I. (2004). *Knyzhkovi pamiatky (ridkisni ta tsinni knyzhky) v biblioteknykh fondakh* [Book monuments (rare and valuable books) in library funds]. Kyiv [in Ukrainian].

8. Kurhanova, O. Yu. (2015). Identyfikator «finherprynt» yak element bibliografichnoho opysu kolektsii Elzeviriv v elektronnomu katalogi viddilu starodrukiv ta ridkisnykh vydan NBUV [LOC-fingerprint as a part of the bibliographic description of the Elzeviers collection in the electronic catalogue of the department of rare and old

books of the Vernadsky National Library]. *Biblioteknyi visnyk*, 2 (226), pp. 14–18. Kyiv [in Ukrainian].

9. Molodchikov, O. V. (1965). El'zeviry [The Elzeviers]. *Druh chytacha*, 35, p. 7. Kyiv [in Ukrainian].

10. Molodchikov, A. V. (1966). Otdel redkoi knigi Tsentralnoi nauchnoi biblioteki AN Ukrainskoi SSR [The Department of the rare book of the Central Scientific Library of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR]. *Bibliotekno-bibliograficheskaia informatsiia bibliotek Akademii nauk SSSR i Akademii nauk soiuznykh respublik* [The library-bibliographic information of the libraries of the USSR Academy of Sciences and the Academies of Sciences of the Union Republics], 2 (60), pp. 25–46. Moscow [in Russian].

11. Miaskova, T. (2005). *Biblioteka Imperatorskoho universytetu Sv. Volodymyra : z istorii komlektuvannia (1834–1927 rr.)* [The Imperial Library of the University of St. Vladimir: the history of manning (1834–1927)]. Kyiv [in Ukrainian].

12. Strielnikova, L. (1991). «Tulchynski elzeviry» [The «Tulchyn Elzeviers»]. *Knyzhnyk*, 5, p. 29. Kyiv [in Ukrainian].

13. Tsiborovska-Rymarovych, I. (2006). *Rodovi biblioteki Pravoberezhnoi Ukrainy XVIII stolittia (Vyshnevetskykh-Mnishkevich, Pototskykh, Mikoshevskykh): istorichna dolia ta suchasnyi stan* [The generic libraries of the Right-Bank Ukraine of the XVIII century (Vyshnevetsky-Mnishky, Potocky, Mikoshevsky): historical fate and current status]. Kyiv [in Ukrainian].

14. Shamrai, M. A. (2005). Elzeviry [The Elzeviers]. *Entsyklopediia istorii Ukrainy. Vol. 3*: E-Yi. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

15. Berghman, G. (1885). *Études sur la bibliographie Elzevirienne: basées sur l'ouvrage Les Elzevier de M. Alphonse Willems*. Stockholm: Impr. D'Ivar Haeggström [in French].

16. Berghman, G. (1897). *Nouvelles études sur la bibliographie Elzevirienne; supplément à l'ouvrage sur Les Elzevier de M. Alphonse Willems*. Stockholm: Impr. Iduns tryckeri aktiebolag [in French].

17. Brunet, J.-Ch. (1810). *Manuel du libraire et de l'amateur de livres: un nouveau dictionnaire bibliographique: une table en forme de catalogue raisonné*. Paris: Brunet, Leblanc. Vol. 1–3 [in French].

18. Copinger, H. B. (1927). *The Elzevier Press: a handlist of the productions of the Elzevier presses at Leyden, Amsterdam, The Hague and Utrecht, with references to Willems, Berghman, Rahir and other bibliographers*. London: Grafton & Co., 1927 [in English].

19. Davies, D. W. (1954). *The World of the Elseviers, 1580–1712*. The Hague: Martinus Nijhoff [in English].

20. Delestre, M. (1879). *Catalogue des livres imprimés par les Elsevier, ou pouvant s'annexer à leur collection reliés par Trautz-Bauxonnet, Cuxin, Chambolle, Duru, Cape,*

Lortic composant le cabinet de feu M. le colonel comte de Lagondie, commandeur de la Legion d'honneur. Paris: Adolphe Labitte [in French].

21. Didot, F., Barrois, Merlin, Renouard, (1822). *Essai bibliographique sur les éditions des Elzevirs: les plus précieuses et les plus recherchées, précédé d'une Notice sur ces imprimeurs célèbres*. Paris: Firmin Didot [in French].

22. Goldsmid, E. (1886–1888). *Bibliotheca curiosa: a complete catalogue of all the publications of the Elzevier Presses at Leyden, Amsterdam, The Hague and Utrecht with introduction, notes, and an Appendix containing a list of all works, whether forged or anonymous publications, generally attributed to these presses: T. 1–3*. Edinburgh: Privately printed [in English].

23. Hoftijzer, P. *The Dutch Republic, centre of the European book trade in the 17th century*. Retrieved from <http://ieg-ego.eu/en/threads/backgrounds/the-book-market/paul-g-hoftijzer-the-dutch-republic-centre-of-the-european-book-trade-in-the-17th-century> [in English].

24. Hoftijzer, P. (2012). The last of the Elzevier collections? *Quaerendo, Vol. 42, Is. 3–4*, pp. 249–257 [in English].

25. Jacob, J. L. C. (1841). *Bonaventuur en Abraham Elzevier, kleine letterkundige bijdrage*. Den Haag: Gedrukt bij J. Roering [In Dutch].

26. *Les Elzevir de la Bibliothèque Impériale publique de St.-Petersbourg (1862)*. St.-Petersbourg: Imprimerie de l'Académie Impériale des Sciences [in French].

27. Motteley, Ch. (1848). *Catalogue d'une collection très-considérable de livres imprimés par les Elzevirs de formats in-f°, in-4° et in-8°, recueillis par un bibliophile pendant ces vingt dernières années, en France et dans les Pays étrangers, accompagnés de curieuses notes bibliographiques, et pouvant servir à l'étude de la bibliographie Elzevirienne*. Paris: A la librairie de Panckoucke [in French].

28. Ommen, K. van Io. (2010). *Grolierii et Amicorum: a stroll through Leiden's book history*. Leiden: Leiden University Library, Scaliger Instituut. [In English].

29. Pieters, Ch. (1851). *Annales de l'imprimerie elsevirienne, ou Histoire de la famille et de ses éditions*. Gand: C. Annoot-Braeckman [in French].

30. Pieters, Ch. (1858). *Annales de l'imprimerie des Elsevier, ou histoire de leur famille et de leurs éditions*. Gand [in French].

31. Pieters, Ch. (1843). *Analyse des matériaux les plus utiles, pour des futures Annales de l'imprimerie des Elsevier*. Gand: C. Annoot-Braeckman [In French].

32. Rahir, E. (1896). *Catalogue d'une collection unique de volumes imprimés par les Elsevier et divers typographes Hollandais du XVIIe siècle*. Paris [in French].

33. Rammelma Elsevier, W. J. C. (1845). *Uitkomsten van een onderzoek omtrent de Elseviers, meer bepaaldelijk met opzigt tot derzelve genealogie: een noodige voorarbeid tot de geschiedenis der Elseviersche drukpers*. Utrecht: Ter boekdrukkerij van N. van der Monde [in Dutch].

34. Renouard, A. A. (1825). *Annales de l'imprimerie des Alde, ou Histoire des trois Manuce et de leurs éditions*. 2d ed. Paris [in French].

35. Reume, A. de. (1847). *Recherches historiques, genealogiques, et bibliographiques sur les Elsevier*. Bruxelles: Imprimerie de le Societe typographique Belge [in French].

36. Siennicki, S. J. (1874). *Les Elzevir de la Bibliotheque de l'Universite Imperiale de Varsovie*. Varsovie: Imprimerie du Journal Wiek (de Jean Noskowski) [in French].

37. Vrolijk, A. *Arabic typography in the Netherlands: a brief introduction. TXT: exploring the boundaries of the book*. Retrieved from <http://www.txtleiden.org/2014/arabic-typography-in-the-netherlands> [in English].

38. Walther, Ch. Fr. (1864). *Catalogue methodique des dissertations ou thèses academiques imprimées par les Elzevir de 1616 a 1712, recueillies pour la première fois dans la Bibliothèque Impériale publique à Saint-Petersbourg et décrites: supplément aux Annales de l'imprimerie des Elzevir, publiées par M. Charles Pieters*. Bruxelles: F. Heussner, libraire-editeur [in French].

39. Willems, A. (1880). *Les Elzevir: histoire et annales typographiques*. Bruxelles : G.-A. Van Trigst [in French].

Oleksandra Nedashkivska,

Junior Researcher, Ph. D. student, Vernadsky National Library of Ukraine

The Researches on the Elzeviers – the Editions of the 17th Century Dutch Printing House: Their Achievements and Prospects

The article deals with a brief overview of publications on history, genealogy and publishing heritage of the Elzeviers – the Dutch dynasty of the 17th century publishers. The results of researches in the 19th–20th centuries are elucidated. The main of them (the works of A. Willems, Ch. Pieters, E. Rahir, G. Berghman, D. Davies and the others) were considered. Also attention on the new publications of Dutch book history was paid.

There was made an attempt to analyze all of them, to characterize the current state of this problem and identify future prospects in the study the Elzeviers heritage in Ukraine.

Keywords: Elsevier, Elsevier's editions, book collections, book history, bibliographical catalogues.

Стаття надійшла до редакції 10.06.2017 р.

УДК 098:655.532.28-021.146.4

Юлія Рудакова,

канд. іст. наук, старш. наук. співробітник

Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

ВИДАННЯ БЕЗ ВИХІДНИХ ДАНИХ ДРУКАРНІ ЛЬВІВСЬКОГО ЄЗУЇТСЬКОГО КОЛЕГІУМУ ХVІІІ ст. У ФОНДІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Проведено книгознавчий аналіз 16 видань друкарні Львівського єзуїтського колегіуму, в яких не зазначено вихідні дані. Визначено параметри, за якими можна атрибуувати видання без вихідних відомостей. Виокремлено елементи, характерні для видань друкарні Львівського єзуїтського колегіуму та які відрізняють їх від видань інших друкарень.

Ключові слова: стародруки, атрибуція, друкарня Львівського єзуїтського колегіуму, безвихідні видання, вихідні відомості, елементи художнього оздоблення, ініціал, заставка, кінцівка.

У практичній роботі зі стародрукованими виданнями часто виникає необхідність у встановленні певних елементів бібліографічного опису. Брак необхідних бібліографічних даних може бути спричинений як дефектністю примірника, так і відсутністю інформації в самому виданні. Найчастіше виникає потреба в ідентифікації імені автора та встановленні вихідних даних, тобто місця друку, видавництва чи року видання. Метою цієї статті є визначення можливих шляхів і методів атрибуції відсутніх вихідних відомостей, насамперед місця друку, на прикладі видань однієї з українських друкарень.

Частково проблему атрибуції вирішують бібліографічні покажчики та друковані каталоги, при підготовці яких укладачі провели необхідну пошукову роботу та визначили вихідні відомості видань. Водночас інші видання так і залишилися без зазначення місця друку. Частина видань не відображено в бібліографічних покажчиках і друкованих каталогах.

Першим і головним джерелом інформації, з яким працює бібліограф при описі видання, є титульний аркуш і колофон (за наявності), які, як правило, містять дані про місто, де видано книжку, та/або назву видавництва чи прізвище видавця/друкаря, рік. При встановленні відсутніх відомостей